

Forord

– Analyser af dansk børnelitteratur

Publ. i Flemming Mouritsen, red.: Analyser af dansk børnelitteratur. København: Borgen 1976, s. 7-10.

Denne bog består af en række artikler, der har form af eksemplariske analyser af børnelitterære tekster og deres sociale kontekst. En af bogens vigtigste intentioner er at bidrage til en forståelse af børnelitteraturens historiske og samfundsmæssige betingethed og funktion.

Bogen er tænkt som et *forarbejde* til en dansk børnelitteraturhistorie på materialistisk grundlag. De teksttyper og historiske faser, der behandles, er valgt med henblik på at kunne opfange en historisk sammenhæng. Bogen er derfor struktureret omkring fire af de fem hovedfaser i børnelitteraturens udvikling, der kan udskilles ud fra den udprægede synkroni, der består mellem denne og den socio-økonomiske udvikling: 1. *Perioden ca. 1770-1860*. Liberal kapitalismen. Børnelitteraturens opkomst som snævert borgerlig overvejende didaktisk funktion. 2. *Perioden ca. 1860-1*. *Verdenskrig*. Kapitalismens gennembrud. Børnelitteraturens omfunktionering og brede gennemslag som element i den bevidsthedsindustrielle udvikling og som udspecialiseret socialisationsagentur – differentiering i klasse-, køns- og aldersspecifikke genrer. 3. *Mellemkrigstiden*. Kriser og socio-økonomisk omstrukturering af samfundet. Børnelitteraturen omfunktioneres og differentieres yderligere. 4. *1950'erne og 60'erne*. Intensiv kapitalakkumulation, produktivitetforøgelse og konsum. Børnelitteraturens brede manifestation som

bevidsthedsindustrielt produkt – formidlet dels via markedet, dels via institutioner udspecialiseret og funktioneret til varetagelse af særlige socialisationsfunktioner. 5. *O. 1970*. Stagnations- og krisetendenser. Tendenser til omstrukturering af børnelitteraturen. Den marxistiske børnelitteraturens opkomst.

Ærindet har ikke her været at omfatte denne historiske sammenhæng, men at bearbejde den gennem en række punkt-nedslag i form af eksemplariske analyser af fasetypiske genrer. Vi har valgt punkt-nedslaget, fremfor det oversigtlige, da vi mener, at det vil fungere bedre som redskab, dels i en pædagogisk brug af bogen og dels for oparbejdelsen af den historiske sammenhæng.

Artiklerne fordeler sig over de fire sidste faser og dækker således perioden fra århundredskiftet til 70'erne. De genrer, der behandles, er centrale for perioderne. Det er der naturligvis flere end dem, der er, og ligesom vi har afgrænset os i forhold til det historiske forløb, har vi som følge af den valgte form gjort det i forhold til spektret af genrer og markedstyper. Men nedslagene er valgt, således at de køns- og aldersspecifikke genrer (billedbøger, fantastiske fortællinger, drenge- og pigebøger og ungdomsromaner) er dækket, og således at de vigtigste markedstyper (bortset fra triviallitterære) samtidig er det (institutionslitteratur (læse-let-bøger), »skolelærerlitteratur«, »finlitteratur« og alternativlitteratur).

Antologiformen betyder, at de enkelte artikler selvstændiggør sig. Der er ikke oparbejdet en fælles referenceramme eller et fælles teoretisk og metodisk grundlag ud over det, som ligger i den historisk materialistiske fundering og den eksemplarske analyseform. Det medfører, at der er mange gentagelser og overlapninger. Hele historien fra feudalisme til monopolkapitalisme over borgerlig offentlighed, familien som kapitalens socialisationsagentur og børnenes overflødiggørelse og uddannelsessystemets udvikling som kvalificeringsapparat for almenkapitalen og så videre – skrives op – vel ikke hver gang – men mere end én.

Det er imidlertid *også* et udtryk for en sammenhæng i bogen. Det viser *hvad* der kan oparbejdes som grundlag. Og det siger noget om nødvendigheden i det, og om hvad der trænger sig på for at blive gjort.

Denne metode er vi ikke ene om. Den er under udvikling i en overvejende del af den marxistisk funderede undersøgelse af bevidsthedsproduktion, socialisationsagenturer og samfundsforhold i øvrigt. Den er udtryk for et forsøg på at komme videre fra den første fase mere svævende ideologikritiske position, på at forstå fænomenernes fremtrædelse i deres konkrete historiske sammenhæng og samfundsmæssige funktion og på at nå til en realistisk handlingspraksis.

Det totalprojekt, vi dermed placerer os i, er den gennemgribende omskrivning af det kapitalistiske samfunds historie og funktionsforhold, der er ved at udvikle sig. Bogen forstår sig selv som led i fremstillingen af denne historie; dvs. den del af den, som drejer sig om dette samfunds reproduktion gennem børnenes socialisation. Undersøgelsen af børnelitteraturen

er et led i undersøgelsen af dets socialisationsagenturer og deres oprindelse og funktion. Den marxistiske samfundsteori og historieforståelse er ikke et selvfølgelig grundlag. Vi præsenterer ikke nogen færdig og sammenhængende »sandhed« om dialektikken mellem børnelitteraturen og dens funktion i samfundsudviklingen. Problemet med konkret at analysere teksterne som udtryk for ideologisk/funktionelle transformationer af en given samfundssituation og fremanalysere deres funktion i forhold til og besvarelse af en specifik konsumentssituation har vi heller ikke løst. Artiklerne er at forstå som forarbejde til sammenhænge, der må udbygges og efterprøves.

Børnelitteraturen er et meget lidt udforsket og bearbejdet område. Langt hen ligger det, der er lavet, fast i en moralsk/æstetisk vurderende og snævert litterært fikseret tradition. Og det er kun delvis brugbart ud over som håndbogsstof, men også her begrænser udforsketheden brugsmulighederne. Empiriske stofundersøgelser, der kunne brugbares, findes der meget lidt af, og de brugbare facts må ofte presses ud, da de har det med at forsvinde i snævert litterært orienterede og causerende synsmåder.

I og med at børnelitteraturen har været og stadig er et centralt socialisationsagentur, er en udforskning af den påkrævet. Også fordi den afgiver metoder, temaer og strukturer til de nye medier, der nu ekspansivt overtager en del af dens funktioner. Det er ikke ligegyldigt, hvilket grundlag en sådan forskning får.

En central hensigt med bogen er det også, at den kan fungere som impulsgiver i det pædagogiske arbejde med børnelitteratur. Der er her et åbent felt, hvor undervisningssituationen fremfor at være

fastholdt i det reproduktive kan blive en udforskende produktion af viden. Ligesom det er vigtigt, at den mere teoretiske behandling af børnelitteraturen placeres i dens samfundsmæssige sammenhæng, er det også afgørende, at den forstås og indgår i en bredere pædagogisk praksis.

Denne profil mod undervisnings- og forskningsmæssige og kritiske sammenhænge er den vigtigste i bogen, men især i de to sidste afsnit er der oparbejdet en profil med den aktuelle situation for produktionen af og kritikken omkring en marxistisk børnelitteratur. De er forskellige i deres svar; hvor den ene prioriterer mere indholdsmæssigt bestemte lærestykker, der er rettet mod specifikke brugsfunktioner – dér prioriterer den anden en litteratur, der klargør sig sine konkrete funktionsvilkår og dermed kan fungere som led i en udvikling af børns psyko/fysiske potentialer som en forudsætning for tilegnelsen af kritisk bevidsthed og handleevne.

Denne forskel hænger væsentligt sammen med, at hvor den første handler om ungdomslitteratur, handler den anden om

småbørnlitteratur. De to aspekter udfylder hinanden, og artiklerne er enige om at vise ud over den snævrere orientering mod teksten som et redskab i sig selv og til formidling af overskridende bevidsthed og indsigt, dvs. de viser ud over den tendens, der har været til at producere og kritisere den socialistiske børnelitteratur som tekst i sig selv. De fremsætter heroverfor på forskellig vis de konkrete funktionsvilkår, teksterne har, og de brugssammenhænge, de må skrive sig ind i. For at kunne fungere overskridende må de blive led i udviklingen af en bredere pædagogisk praksis, der konkret besvarer og har udgangspunkt i forskellige børns særlige situation.

Denne sammenhæng ligger som en fremadvendt dimension bag projektet som helhed. Artiklerne er undersøgelser af teksternes historiske og aktuelle funktionsbetingelser. Forståelsen af disse er én vej til at kunne producere og praktisere børnelitteratur, som overskrider rollen som agent i det kapitalistiske samfunds selvreproduktion.

